
28-29.05.09

KUIJKEN STRIJKKWARTET

HAYDN

—
KAMERMUZIEKZAAL - 20.00

19.15 Inleiding door Pieter Bergé

CONCERTGEBOUW

BIO

Het Kuijken Strijkkwartet werd in 1986 opgericht en bestaat uit Sigiswald Kuijken en François Fernandez (violen), Marleen Thiers (altviool) en Wieland Kuijken (cello). Het ensemble concentreert zich op de strijkkwartetten van Haydn en Mozart. De musici zijn sinds decennia internationaal bekend om hun belangrijke bijdrage tot de authentieke en historisch gefundeerde speelwijze van de strijkinstrumenten. Ze zijn ook solistisch en in andere combinaties werkzaam. Sinds 1986 trad het Kuijken Strijkkwartet op in bijna alle landen van Europa, in Australië, de VS en Japan. Opnames voor Denon (Nippon Colombia) bevatten onder meer Haydns kwartetten opus 76 en 77, en Mozarts 'Pruisische' kwartetten en Hoffmeisterkwartet. Voor Challenge Records realiseerde het Kuijken Strijkkwartet een opname van Mozarts *Requiem* (in een bewerking van Peter Lichtenthal, ca. 1840) en een opname met Mozarts *Klarinetkwintet*, *Hobokwartet* en een *Hoornkwartet* (met respectievelijk Lorenzo Coppola, Patrick Beaugiraud en Pierre-Yves Madeuf). Regelmatig doet het kwartet een beroep op Ryo Terakado als extra altviool voor de uitvoering van Mozarts strijkkwintetten.

UITVOERDERS

ensemble

KUIJKEN STRIJKKWARTET

viool

SIGISWALD KUIJKEN

FRANÇOIS FERNANDEZ

altviool

MARLEEN THIERS

cello

WIELAND KUIJKEN

DO 28.05.09
20.00

VR 29.05.09
20.00

Joseph Haydn (1732 - 1809),

Opus 76 'Erdödykwartetten'

Strijkkwartet nr. 1 in G

- Allegro con spirito
- Adagio sostenuto
- Menuet: Presto
- Finale: Allegro ma non troppo

Strijkkwartet nr. 2 in d, 'Kwintenkartet'

- Allegro
- Andante o più tosto allegretto
- Menuet: Allegro ma non troppo
- Finale: Vivace assai

— Pauze —

Strijkkwartet nr. 3 in C, 'Keizerkwartet'

- Allegro
- Poco Adagio. Cantabile
- Menuet: Allegro
- Finale: Presto

Joseph Haydn (1732 - 1809),

Opus 76 'Erdödykwartetten'

Strijkkwartet nr. 6 in Es

- Allegretto
- Fantasia: Adagio
- Menuet: Presto
- Finale: Allegro spiritoso

Strijkkwartet nr. 5 in D

- Allegretto
- Largo: Cantabile e mesto
- Menuet: Allegro
- Finale: Presto

— Pauze —

Strijkkwartet nr. 4 in Bes, 'Zonsopgang'

- Allegro con spirito
- Adagio
- Menuet: Allegro
- Finale: Allegro, ma non troppo

**FOCUS
HAYDN**

**KAMER
MUZIEK**

Joseph Haydn en de 'Erdödykwartetten'

1. Joseph Haydn (1732-1809) wordt in de traditionele muziekgeschiedenis steevast beschouwd als **'de vader van het strijkkwartet'**. Ondanks de relatieve trivialiteit van een dergelijke titel, houdt de bewering op zich wel steek. Haydn heeft de kamermuziek voor twee violen, altviool en cello immers laten uitstijgen van een eerder occasioneel naar een absoluut standaardgenre uit de klassieke muziek. Haydn schreef zijn eerste kwartetten al op het einde van de jaren 1750. Deze werken heten nog 'divertimenti' en geven als zodanig goed aan dat het genre eigenlijk zijn oorsprong vindt in de lichtvoetige gebruiksmuziek. Pas vanaf het opus 33 (uit 1781) zal Haydn systematisch over 'quartetti' beginnen spreken. Zijn laatste werken uit het genre dateren uit de eerste jaren van de 19e eeuw. In totaal gaat het om bijna 70 composities, verdeeld over 13 opusnummers. De zes kwartetten van het opus 76 werden geschreven tussen 1797 en 1799, en worden veelal beschouwd als een hoogtepunt in Haydns kwartetproductie.

2. Het strijkkwartet wordt zelf traditioneel beschouwd als veruit het 'hoogste' genre uit de klassieke instrumentale muziekcultuur. Vaak wordt daarbij de metafoor aangehaald als zou het strijkkwartet het muzikale equivalent zijn van een intens debat tussen vier verstandige gesprekspartners. Essentieel hierbij is de idee dat het gaat om **vier principieel gelijkwaardige gesprekspartners**. In de strijkkwartetten van Haydn is er inderdaad een duidelijke evolutie van een schrijfwijze waarin aanvankelijk vooral de eerste viool sterk uit de verf kwam (met de andere partijen in een 'begeleidende' rol) naar een concept waarin vooral het dialogerende aspect beklemtoond wordt.

3. Wat het strijkkwartet als genre verder zo bijzonder maakt, is het feit dat de vier instrumenten eenzelfde basissonoriteit hebben. In tegenstelling tot andere genres, waar de klemtoon meer op klank- en timbrecontrasten ligt (cf. kamermuziek voor blazers, werken voor klavier en een solistisch instrument), is het strijkkwartet aangewezen op het eindeloos schakeren van een relatief beperkt **kleurenspectrum**. Ongetwijfeld ligt deze unieke uitgangspositie mee aan de basis van zijn sterke tendens naar intensiteit. Andere genres, zoals de muziek voor solopiano, hebben natuurlijk ook een dergelijke uitgesproken klankhomogeniteit. In vergelijking daarmee ligt de bijzonderheid van het strijkkwartet erin dat de partijen die aan de uitwerking van de sonoriteit participeren over vier verschillende individuen verdeeld zijn. Het feit dat het klassieke strijkkwartet overigens gecomponeerd werd in een periode waarin beluisterde muziek per definitie ook *bekeken* werd, zorgt ervoor dat de visuele component van communicatie een sturende rol speelt in de totaalperceptie ervan. In de huidige muziekcultuur kan het belang van dit aspect vanzelfsprekend enkel via een live-uitvoering ervaren worden.

4. In de 18e eeuw was het erg gebruikelijk om composities uit te geven in **cycli** van zes exemplaren. Typisch daarbij is dat de zes werken gewoonlijk elk in een verschillende toonaard staan: normaliter zijn er vijf werken in een grote tertstoonard en één in een kleine tertstoonard. Elk van de toonaarden werd in de 18e eeuw gekoppeld aan specifieke emoties en/of contexten. Als zodanig is een bundel te interpreteren als een verzameling van verschillende karakters. Het fenomeen 'cyclus' wijst hier dus niet zozeer op een muzikale samenhang, als wel op het feit

dat het om een verzameld karakterpakket gaat. Dit neemt natuurlijk niet weg dat de meeste cycli ook duidelijke stilistische overeenkomsten hebben. In Haydns opus 76 valt vooral het overvloedige contrapunt op. Mogelijk staat dit in verband met het feit dat Haydn in dezelfde periode ook werkte aan religieuze werken zoals *Die Schöpfung*.

5. De zes kwartetten van het opus 76 staan ook bekend als de Erdödykwartetten. Die naam verwijst naar graaf Joseph Erdödy, voor wie de kwartetten in 1796-97 werden geschreven. De familie Erdödy speelde omstreeks de eeuwwisseling een belangrijke rol in het Weense muziekmecenaat. Drie van de zes Erdödy-kwartetten hebben ook een **bijnaam**. Het tweede kwartet wordt soms aangeduid als het 'Kwintenkwartet'. Deze naam verwijst naar het feit dat het eerste deel vrijwel integraal gebaseerd is op een motief dat bestaat uit de aaneenschakeling van twee dalende kwinten (la-re, mi-la). Haydn verwerkt die motivische basiscel op een uiterst doorgedreven manier, in die mate zelfs dat het motiefje als een soort cantus firmus door de compositie waart. Dit betekent dat het motief steeds weer zeer herkenbaar de kop opsteekt, terwijl de andere partijen het gevarieerd omspelen. Het voortdurende verspringen van het motief tussen de verschillende instrumenten illustreert prachtig het hierboven aangehaalde principe van gelijkwaardigheid.

Het derde kwartet, ongetwijfeld het populairste van de zes, heeft als bijnaam 'Keizerkwartet'. Deze naam verwijst naar het tweede deel, dat gebaseerd is op het lied 'Gott erhalte Franz den Kaiser'. Vandaag is dit lied vooral bekend als de nationale hymne van Duitsland. Het deel is een zo-

genaamde variatiereeks: na de hymnische presentatie van het basisgegeven, volgen vier gevarieerde vormen. In vergelijking met de meeste andere variatiereeksen uit deze periode, valt het op dat de hymne-melodie zelf telkens opnieuw *letterlijk* en *volledig* herhaald wordt: eerst ligt het thema in de eerste viool, vervolgens in de tweede viool (Var. I), de cello (Var. II), de altviool (Var. III), en ten slotte opnieuw in de eerste viool – maar dan wel een octaaf hoger (Var. IV).

Het vierde kwartet wordt soms ook aangeduid als 'Sonnenaufgang' (Zonsopgang). Hier verwijst de titel naar de figuur die in het begin van het eerste deel wordt uitgetekend, en verderop ook nog verschillende keren terugkeert: de drie onderste partijen spelen samen een lang, onbeweeglijk akkoord, waarboven de eerste viool een gradueel stijgende beweging maakt. Als zodanig is er een duidelijke analogie met het begin van Haydns eerste van de drie 'Tageszeiten'-symfonieën, die als bijnaam 'Le Matin' heeft. (De aandachtige luisteraar zal evenwel opmerken dat, na amper een minuutje, de figuur wordt omgekeerd: de akkoordtonen liggen nu in de drie bovenste partijen, de melodielijn is naar de cello verplaatst en is eenduidig dalend geworden. Hier zou men dus met evenveel reden over een 'Sonnenuntergang'-kwartet kunnen spreken.

In dit verband is het overigens erg belangrijk op te merken dat geen van de drie bijnamen van de Erdödykwartetten door Haydn zelf werd toegekend; voor 'Le Matin' is dit wel het geval.

Pieter Bergé



Nikolaus Esterházy

Haydns werkgevers

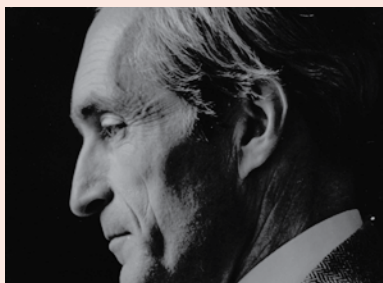
In 1759 engageerde graaf Karl Joseph Franz von Morzin Haydn als kapelmeester met een jaarsalaris van 200 gulden, inwoning en een plaatsje aan de tafel van het stafpersoneel. Morzin resideerde 's winters in Wenen en tijdens de zomermaanden in Lukaveč, ietwat ten zuiden van Pilsen. Maar graaf Morzin verbraste zijn fortuin, kwam in financiële moeilijkheden en zag zich genoodzaakt zijn orkest en kapelmeester wandelen te sturen.

Gelukkig voor Haydn had prins Paul Anton Esterházy, die zelf niet onwaardig viool en cello speelde, tijdens een bezoekje aan Lukaveč al enkele symfonieën van hem gehoord, zo vermeldt althans Griesinger in zijn *Biographische Notizen über Joseph Haydn* (Leipzig 1809), zodat hij Haydn onmiddellijk na zijn ontslag de betrekking van tweede kapelmeester in Eisenstadt aanbod. Het contract met prins Paul Anton werd ondertekend op 1 mei 1761. Haydns jaarsalaris bedroeg nu 400 gulden en eveneens een plaats aan de tafel der 'officieren'.

Helaas overleed de prins van wie het huwelijk met markiezin de Lumati Visconti van Lotharingen kinderloos was gebleven, op 18 maart 1762. Hij werd opgevolgd door zijn broer Nikolaus (1714-1790), bijgenaamd 'Der Prächtige', die bijna dertig jaar lang Haydns werkgever zou blijven. Nikolaus had Frankrijk bezocht en wilde per se zijn eigen Versailles. Aan de zuidkant van de Neusiedlersee (Hongarije) liet hij een somptueus kasteel bouwen, Eszterháza genaamd. Vanaf 1766, het jaar waarin Haydn bevorderd werd tot eerste kapelmeester, zou hij daar het grootste gedeelte van zijn tijd doorbrengen. Prins Nikolaus was een fervent muzikieliefhebber die zelf de baryton (een soort gamba met 6 of 7 snaren) bespeelde. Haydn componeerde een 175-tal werken voor dit instrument.

Tot 1790 componeert Haydn bijna uitsluitend voor de familie Esterházy. Na het overlijden van de prins (1790) erft zijn zoon Paul Anton (genoemd naar zijn oom) het domein. Haydn behoudt zijn functie met een jaarsalaris van 1000 gulden en mag zich permanent in Wenen vestigen. Hij geniet van dan af meer vrijheid, kan andere opdrachten aanvaarden en lesgeven (onder meer aan Beethoven). Maar wanneer de Londense impresario Johann Peter Salomon hem in Londen uitnodigt, dient hij toestemming te vragen aan zijn broodheer. Aan steun van Weense adellijke families ontbreekt het Haydn niet: graaf Apponyi, Joseph Erdödy, de familie Lobkowitz en vele anderen dingen naar zijn gunsten.

Na het overlijden van Paul Anton in 1794 wordt diens zoon Nikolaus Haydns nieuwe werkgever. Gekweld door ziekte neemt Haydn in 1802 definitief ontslag als kapelmeester. Op 27 maart 1808 woont Haydn de uitvoering bij van *Die Schöpfung* in de zaal van de Weense universiteit. Dirigent is Antonio Salieri. Het is de allerlaatste keer dat Haydn zich in het openbaar vertoont.



Gustav Leonhardt

IN DE KIJKER



vr 25.09.09 t/m 27.09.09 / Concertgebouw

DOMEIN GUSTAV LEONHARDT

Een weekend lang belicht het Concertgebouw diverse facetten van de gerenommeerde musicus Gustav Leonhardt. Leonhardt brengt niet alleen een klavecimbel- én een orgelrecital, maar deelt ook het podium met Ryo Terakado, Barthold en Wieland Kuijken. Ontdek ook de man achter de muziek, in een gesprek tussen Gustav Leonhardt en Johan Huys.

CONCERTGEBOUWCAFE

Geniet van een verwenkoffie, fingerfood of lunches à la carte in het Concertgebouwcafé. Beluister aan je tafel de cd-selectie als voor- of naproefje van een concert, of lees er een goed boek van het Concertgebouw. De cd's en boeken zijn bovendien ter plaatse te koop. Tijdelijke fototentoonstellingen komen goed tot hun recht in de hedendaagse architectuur van Robbrecht en Daem. U vindt dit rookvrije cultuurcafé op de benedenverdieping van het Concertgebouw.

tickets & info: www.concertgebouw.be /  +32 70 22 33 02 /  In&Uit, 't Zand 34, 8000 Brugge



DISCOVERY

DISCOVERYPAS
50 % KORTING VOOR JONGEREN



Provincie
West-Vlaanderen



BRUGGE

DeMorgen
een open geest belooft meer

Knack
wekelijk
FOCUS
www.knack.be

Klara

PORT AUTHORITY

ZEEBRUGGE

Electrabel®

FLUXYS
EXCELLENCE IN GAS TECHNOLOGY

BOMBARDIER